

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата історичних наук, доцента,
доцента кафедри історії України і методики викладання Карпатського
національного університету імені Василя Стефаника**

Степан Йосифовича КОБУТИ

на дисертацію Юрія Юрійовича МИЦАВКИ

**«Унійні договори XIV – XVI ст. між Королівством Польським та Великим
Князівством Литовським у працях польських істориків кінця XIX ст. –
1939 року, подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 032 Історія та археологія**

1. Актуальність теми дослідження. Актуальність дисертаційного дослідження Ю. Ю. Мицавки визначається зростанням інтересу сучасної історичної науки до проблем історіографії, історичної пам'яті та механізмів формування національних історичних наративів. Упродовж останніх десятиліть дедалі більшої ваги набувають дослідження, спрямовані не лише на реконструкцію історичних подій, а й на вивчення того, як ці події осмислювалися різними поколіннями науковців, які чинники впливали на їх інтерпретацію та яким чином історичні концепції використовувалися у суспільно-політичному й культурному житті. У цьому контексті особливий науковий інтерес становить польська історіографія кінця XIX ст. – 1939 р., яка сформувала значний масив праць, присвячених історії польсько-литовських відносин та місцю унійних договорів у розвитку Центрально-Східної Європи.

Польсько-литовські унії XIV–XVI ст. належать до числа найважливіших державотворчих і політичних проєктів середньовічної та ранньомодерної Європи. Їхні наслідки безпосередньо вплинули на історичний розвиток Польщі, Литви, Білорусі та України, визначили характер політичних, правових, культурних і міжетнічних процесів у регіоні на кілька століть уперед. Водночас трактування причин, змісту та наслідків Кревської, Городельської, Віленсько-Радомської, Мельницької та Люблінської уній неодноразово ставало предметом гострих наукових дискусій. Саме тому вивчення історіографічних підходів до цих подій дає можливість простежити еволюцію наукової думки, зміни дослідницьких парадигм та особливості інтерпретації спільного історичного минулого народів Центрально-Східної Європи.

Особливої актуальності робота набуває в умовах активного розвитку українсько-польського наукового діалогу та зростання уваги до складних сторінок спільної історії. Аналіз польської історіографічної традиції дозволяє глибше зрозуміти витoki окремих історичних концепцій, політичних міфів і стереотипів, які тривалий час впливали на оцінку ролі українських земель та руського населення в історії польсько-литовської держави. Водночас таке дослідження сприяє критичному переосмисленню усталених історичних схем і відкриває нові можливості для порівняльних історіографічних студій.

Важливою перевагою дисертації є її спрямованість на вивчення не лише змісту історичних праць, а й впливу на їх появу конкретних інтелектуальних течій, історичних шкіл та суспільно-політичних обставин кінця XIX – першої третини XX ст. Це дає змогу розглядати історіографію як складову ширших процесів формування національної ідентичності та історичної свідомості. З

огляду на відсутність у вітчизняній історичній науці спеціального комплексного дослідження, присвяченого висвітленню образу польсько-литовських уній у працях польських істориків зазначеного періоду, дисертаційна робота є своєчасною, науково значущою та має безперечну актуальність.

2. Найбільш вагомі наукові результати дослідження

До найбільш вагомих наукових результатів дисертаційного дослідження слід віднести здійснення першого в українській історіографії комплексного аналізу відображення польсько-литовських унійних договорів XIV–XVI ст. у працях польських істориків кінця XIX ст. – 1939 р. Авторові вдалося систематизувати значний масив польської історіографічної спадщини та простежити еволюцію наукових підходів до інтерпретації Кревської, Городельської, Віленсько-Радомської, Мельницької та Люблінської уній. Вагомим здобутком дисертації є реконструкція поглядів представників різних польських історичних шкіл і наукових осередків на причини, правові засади та наслідки польсько-литовського унійного процесу. Дисертант переконливо показав залежність історіографічних оцінок від інтелектуального середовища, політичних симпатій та ідеологічних орієнтирів конкретних дослідників.

Значний науковий інтерес становить висвітлення механізмів формування історіографічних образів польсько-литовської унії, а також виявлення впливу концепцій польського месіанізму, ідей цивілізаційної місії Польщі на Сході та міжвоєнних державницьких проєктів на трактування історичних подій. Важливим результатом роботи є також простеження місця українського чинника в польських інтерпретаціях унійних процесів та аналіз бачення польськими істориками ролі руських земель у розвитку польсько-литовської держави. Наукову цінність дослідження підсилює залучення широкої джерельної бази, зокрема матеріалів архівних установ України та Польщі, що дозволило авторові суттєво розширити джерельне підґрунтя сучасних історіографічних студій і сформулювати низку обґрунтованих висновків щодо розвитку польської історичної думки наприкінці XIX – у першій половині XX ст.

3. Наукова новизна одержаних результатів

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає насамперед у тому, що в ньому вперше в українській історіографії здійснено комплексне вивчення образу польсько-литовських унійних договорів XIV–XVI ст. у працях польських істориків кінця XIX ст. – 1939 р. Автор не лише систематизував значний масив історіографічних джерел, а й простежив особливості формування інтерпретацій унійного процесу в контексті розвитку польської історичної науки, еволюції її провідних шкіл та інтелектуальних течій.

До безперечних новацій роботи належить спеціальне дослідження історіографічних образів окремих польсько-литовських унійних договорів – від Кревської унії 1385 р. до Люблінської унії 1569 р. – крізь призму впливу історіографічних концепцій, політичних ідеологій та суспільних трансформацій, характерних для польського середовища кінця XIX – першої третини XX ст. Важливим результатом стало виявлення механізмів взаємодії між історичною наукою та політичними ідеями, які впливали на трактування минулого польсько-литовської держави.

Автором уточнено теоретико-методологічні засади дослідження польської історіографії, а також особливості підходів польських учених до проблем історичної україніки залежно від їхньої належності до різних історичних шкіл і наукових напрямів. Важливим є також виявлення та аналіз історичних міфів, стереотипів і концептуальних конструкцій, що формувалися навколо подій польсько-литовського унійного процесу та місця в ньому українських земель і руського населення.

Подальший розвиток у дисертації отримало вивчення впливу суспільно-політичного середовища на формування історичних інтерпретацій, а також проблеми використання наративу про польсько-литовську унію в політичному та інтелектуальному дискурсі польського суспільства. Сукупність цих положень свідчить про наукову новизну роботи та її вагомий внесок у розвиток сучасних українських історіографічних студій.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків

Наукові положення, висновки та узагальнення, сформульовані в дисертації, є достатньо обґрунтованими та переконливими. Їх достовірність забезпечується залученням широкого комплексу історіографічних джерел і наукової літератури, що охоплюють як опубліковані праці польських істориків, так і матеріали архівних установ України та Польщі. Автор послідовно дотримується обраних теоретико-методологічних засад, застосовує комплекс загальнонаукових і спеціально-історичних методів дослідження, що відповідають предмету та завданням роботи. Висновки дисертації логічно випливають із проведеного аналізу історіографічного матеріалу, належно аргументовані та підтверджені конкретними прикладами з праць польських дослідників. Структура роботи відзначається внутрішньою цілісністю, а зміст окремих розділів і підрозділів підпорядкований реалізації поставленої мети дослідження, що загалом забезпечує належний рівень наукової обґрунтованості одержаних результатів.

5. Теоретичне та практичне значення результатів дослідження

Результати дисертаційного дослідження мають вагоме значення для розвитку сучасної української історіографії та історичної науки загалом. Робота суттєво розширює наукові уявлення про особливості розвитку польської історичної думки кінця XIX ст. – 1939 р., механізми формування історіографічних концепцій та вплив суспільно-політичних чинників на інтерпретацію минулого. Дослідження поглиблює знання про висвітлення історії польсько-литовських уній у польській історичній науці, а також про місце українських земель і руського населення в польських історичних наративах.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів під час підготовки узагальнювальних праць з історії Польщі, Литви, України та Центрально-Східної Європи, історіографії, історії міжнародних відносин і політичної думки. Матеріали дисертації можуть бути залучені до викладання нормативних і вибіркового освітніх компонентів з історіографії, всесвітньої історії, історії Польщі, історії України та спеціальних історичних дисциплін у закладах вищої освіти.

6. Рекомендації щодо використання результатів дослідження

Матеріали дисертації доцільно використовувати у подальших історіографічних студіях, присвячених розвитку польської, української та литовської історичної науки, дослідженнях польсько-литовських відносин, історії Речі Посполитої та міжнаціональних взаємин у Центрально-Східній Європі. Вони можуть стати підґрунтям для компаративних досліджень національних історіографій, вивчення історичної пам'яті та процесів формування історичних міфів і стереотипів. Результати роботи становлять інтерес для підготовки навчальних і навчально-методичних видань, енциклопедичних та довідкових праць, а також можуть бути використані в діяльності наукових установ, музеїв, бібліотек і культурно-освітніх проєктів, пов'язаних із популяризацією історичної спадщини народів Центрально-Східної Європи.

7. Оцінка структури, змісту та завершеності дисертації

Дисертація Ю. Ю. Мицавки характеризується чіткою структурою, логічною побудовою та послідовністю викладу матеріалу. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Обрана структура відповідає поставленій меті й завданням дослідження та забезпечує комплексне висвітлення заявленої проблематики.

У першому розділі «Історіографія, джерела та методологічна база дослідження» автор проаналізував стан наукової розробки теми, охарактеризував основні напрями вивчення польсько-литовських уній у польській та українській історіографії, визначив наявні дослідницькі прогалини. Значну увагу приділено аналізу джерельної бази, яка охоплює як архівні матеріали українських і польських архівосховищ, так і широкий комплекс опублікованих праць польських істориків. Окремо обґрунтовано методологічні засади дослідження та доцільність використання загальнонаукових і спеціально-історичних методів у вивченні історіографічних процесів.

Другий розділ «Історіографічні підходи польських істориків до вивчення Кревської унії» присвячений комплексному аналізу поглядів польських дослідників на причини, обставини укладення та наслідки Кревської унії 1385 р. Автор детально простежив розвиток історіографічних дискусій щодо передумов польсько-литовського зближення, ролі зовнішньополітичних чинників та внутрішніх процесів у Польщі й Великому князівстві Литовському. Значну увагу приділено висвітленню оцінок польськими істориками діяльності Ягайла, Ядвіги та інших учасників унійного процесу. Окремо проаналізовано трактування юридичної природи Кревського акту, зокрема дискусії довкола понять *incorporare* та *applicare*, які тривалий час залишалися предметом наукових суперечок. Цінним є те, що дисертант показав залежність історіографічних оцінок від приналежності дослідників до різних історичних шкіл та їхніх ідейно-політичних переконань. Важливе місце відведено аналізу польських інтерпретацій християнізації Литви та оцінкам цивілізаційного значення унії. Автор також простежив особливості висвітлення польськими істориками впливу Кревської унії на подальший розвиток міждержавних відносин у регіоні та формування польсько-литовської державності. У підсумку розділ дозволяє отримати цілісне уявлення про місце Кревської унії в польській історичній думці кінця XIX ст. – 1939 р.

У третьому розділі «Унійні процеси XV – першої половини XVI ст. у візіях польських науковців» розглянуто особливості інтерпретації польськими істориками подальшої еволюції польсько-литовського унійного зв'язку після 1385 р. Автор дослідив висвітлення в польській історіографії Віленсько-Радомської унії 1401 р., Городельської унії 1413 р., Гродненської унії 1432 р., договорів другої половини XV – початку XVI ст., а також Мельницько-Пйотрковської унії 1501 р. Переконаливо показано, як змінювалися оцінки співвідношення інтеграційних і автономістських тенденцій у польсько-литовських відносинах. Значну увагу приділено поглядам істориків на трансформацію статусу Великого князівства Литовського та дискусіям щодо рівноправності учасників унійного процесу. Цікавим є аналіз трактування польськими дослідниками ролі литовської аристократії, шляхти та монархів у розвитку міждержавного союзу. Автор простежив особливості висвітлення Городельської унії як символу зближення польського та литовського народів і важливого етапу політичної інтеграції. Водночас показано існування різних оцінок окремих унійних актів — від їхнього трактування як кроків до створення єдиної держави до розуміння їх як інструментів збереження політичної автономії Литви. Розділ демонструє багатогранність польської історіографічної традиції та дозволяє простежити еволюцію наукових поглядів на унійні процеси XV – першої половини XVI ст.

Четвертий розділ «Історія Люблінської унії в історіографічному дискурсі кінця XIX ст. – 1939 р.» присвячено аналізу однієї з центральних проблем польської історичної науки. Автор ґрунтовно розглянув погляди польських істориків на причини укладення Люблінської унії, роль зовнішньополітичних чинників, становище польської та литовської шляхти, а також значення діяльності короля Сигізмунда II Августа. У розділі проаналізовано трактування перебігу Люблінського сейму 1569 р., різних проєктів унійної угоди та боротьби навколо її остаточного змісту. Важливе місце відведено висвітленню оцінок польськими дослідниками процесу приєднання українських земель до Корони Польської та ставлення до цього місцевого населення. Автор переконливо показав вплив політичних ідеологій, концепцій польського месіанізму та ідей цивілізаційної місії Польщі на інтерпретацію подій 1569 р. Значну увагу приділено аналізу оцінок наслідків Люблінської унії для Польщі, Литви, України та всього Центрально-Східноєвропейського регіону. Простежено як глорифікаційні, так і критичні підходи до оцінки унійного акту в працях польських істориків різних наукових шкіл. Особливо цінним є висвітлення дискусій довкола місця українського чинника в польських історичних наративах та його впливу на формування образу Люблінської унії в польській історіографії.

Зміст дисертації засвідчує успішне виконання поставлених дослідницьких завдань та досягнення визначеної мети. Висновки є логічними, узагальнюють результати проведеного дослідження та належним чином впливають зі змісту роботи.

Загалом дисертація Юрія Юрійовича Мицавки «Унійні договори XIV–XVI ст. між Королівством Польським та Великим князівством Литовським у працях польських істориків кінця XIX ст. – 1939 року» є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на належному теоретико-

методологічному рівні, та становить вагомий внесок у розвиток сучасних історіографічних студій.

8. Дискусійні положення, рекомендації та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи наукові результати дисертаційного дослідження, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання, які не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, проте можуть бути враховані автором у подальших наукових студіях.

1. У п. 1.1. дисертант окреслив студію польських і українських вчених, які різною мірою оцінювали та аналізували погляди польських істориків другої половини XIX – першої третини XX ст. на унійне питання. Водночас автор оминув увагою праці литовських учених Адольфаса Шапоки, Костантіна Авіжоніса, Зенонана Івінскіса, Едвардаса Гудавічуса, які, аналізуючи взаємини між Великим князівством Литовським і Королівством Польським, ретельно вивчали і характеризували праці польських учених другої половини XIX – першої третини XX ст.

2. Автором проведено значну роботу з виявлення та аналізу архівних матеріалів польських і українських архівосховищ. Водночас джерельну базу дослідження могли б доповнити матеріали архівів Вільнюса, насамперед Литовського державного історичного архіву та Бібліотеки імені Врублевських Литовської академії наук. Залучення цих документальних комплексів дало б можливість ширше простежити рецепцію польських історичних концепцій у литовському інтелектуальному середовищі та поглибити аналіз польсько-литовського історіографічного діалогу.

3. У роботі переконливо простежено вплив політичних ідей на трактування польсько-литовського унійного процесу (особливо у підрозділах 2.3 і 4.3). Водночас аналіз історіографічних шкіл переважно зосереджується на краківському, львівському та варшавському середовищах. На нашу думку, доцільним було б ширше розкрити відмінності між окремими поколіннями дослідників усередині цих шкіл, оскільки нерідко саме вони визначали характер інтерпретації унійної проблематики.

4. У ряді підрозділів дисертації (п. 2.1, 2.2, 4.2) значне місце відведено реконструкції історичних подій XIV–XVI ст., їхніх причин та наслідків. Подекуди такий підхід наближає виклад до загальноісторичного аналізу унійного процесу, тоді як історіографічний аспект дослідження відходить на другий план. На нашу думку, в окремих фрагментах доцільно було б більшою мірою акцентувати увагу саме на еволюції наукових інтерпретацій та дискусій між істориками.

5. У дисертації простежується схильність до досить детального переказу окремих праць польських істориків (наприклад, на с. 210–226 при розгляді наслідків Люблінської унії наведено великі блоки аргументації прихильників і критиків унії, що інколи набуває форми розлогого викладу їхніх поглядів). На наше переконання, в окремих випадках більш стислий виклад фактичного матеріалу та посилення аналітичної складової сприяли б ще чіткішому виокремленню авторських узагальнень і висновків щодо розвитку польської історіографії унійної проблематики.

9. Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях

Наукові результати та основні положення дисертації достатньо повно викладено у 6 одноосібних публікаціях, серед яких 4 статті у фахових виданнях України (категорія Б) і 2 апробаційні публікації.

10. Висновок

Дисертація Юрія Юрійовича Мицавки «Унійні договори XIV – XVI ст. між Королівством Польським та Великим Князівством Литовським у працях польських істориків кінця XIX ст. – 1939 року», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» за своєю актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною та практичним значенням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки № 40 від 12 січня 2017 року та вимогам затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Юрій Юрійович Мицавка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» з галузі знань 03 «Гуманітарні науки».

Офіційний опонент:

доцент, кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії України і методики викладання історії

Карпатського національного університету

імені Василя Стефаника

Степан КОБУТА

